

Elítélt és szabadult

Az utógondozói munka elméleti és gyakorlati kérdései

Az elítéltek szabadulás előtti és utáni gondozásával ma már számtalan szervezet foglalkozik. Közülük az egyik, és egyetlen állami intézmény, a büntetés-végrehajtás területén működő pártfogó felügyelet. Dolgozatomban e szervezet utógondozói tevékenységével szeretnék foglalkozni, bemutatni, egyben értékelni munkáját, javaslatot tenni azokra a szükséges változtatásokra, melyek elengedhetetlenek működése hatékonyságának növeléséhez, eredményesebbé tételéhez.

Az utógondozás a büntetés-végrehajtási intézetből való kilépés után kezdődik, és tevékenységének célja az, hogy a szabadságvesztésből szabadultaknak segítséget nyújtson a társadalmi beilleszkedéshez, és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez. Az utógondozói tevékenység különösen fontos a szabadulás utáni első és hat hónap közötti időszakban.

A szabadulók személyi körülményei, vagyoni, jövedelmi viszonyai általában rosszak. Ezek a körülmények szabadulás után sok esetben a megélhetést biztosító újabb bűncselekmény elkövetésére készítetik az elítélteket. Véleményem szerint a szociális bűncselekmények jelentős része közvetlenül a szabadulás utáni időszakhoz kötött. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a szabadulás utáni időszak kriminálisan veszélyeztetett időszak, és mind az elítéltek, mind a társadalom érdeke, hogy hatékony, jól szervezett segítségadással ezt az időszakot lerövidítsük, esetleg egyes esetekben meg is szüntessük. Kérdés, hogy ez a cél megvalósítható-e a pártfogó intézmény jelenlegi utógondozói tevékenységével.

Különbségek

A pártfogó felügyelettel csak annyiban szeretnék jelen dolgozatban foglalkozni, amennyivel az utógondozói tevékenység fejlődésének elemzéséhez, a jelenlegi állapot bemutatásához szükség van.

A pártfogó felügyelet és az utógondozás közötti különbséget több szempont alapján is vizsgálhatjuk, így elemezhetjük a feladatkört, a hatósági szerepyakorlást, a szervezeti önállóságot, az eredmények mérhetőségét, a két szakma fejlődésének lehetőségeit, a pártfogó felügyelet alá helyezését és az utógondozás intézménye igénybevételeinek lehetőségeit, a különbségeket, végezetül a magatartási szabályok előírását a pártfogó felügyeletnél.

Az 1979. évi 11. tvr. már elkülöníti a hatósági szerepkört is gyakorló pártfogó felügyelet intézményét a csak segítő feladatok vállalására jogosult utógondozói intézménytől. *„E szabályozás is megmutatta, hogy a pártfogó felügyelet történetileg az utógondozás keretében fejlődött ki”¹*

A pártfogó felügyelet feladata a jogalkotók szerint kettős. A társadalmi reintegráció elősegítése érdekében segítségnyújt-

tás és ellenőrzés. Az utógondozás tevékenysége csak a segítségnyújtásra korlátozódik. A pártfogó felügyelet és az utógondozás segítő tevékenysége tartalmilag megegyezik.

A pártfogó felügyelet önállóan nem alkalmazható, büntetéshez és intézkedéshez kapcsolódó intézkedésként szabályozott büntető jogkövetkezmény, amely kikényszeríthető, a joghátrány tartama érvényesíthető. Az utógondozás a szabadságvesztésből szabadult kérésére adható segítség, támogatás, „amelynek kényszer és büntető szankció alkalmazási követelménye nincs.”²

A pártfogó felügyelet és az utógondozás között különbséget lehet tenni az intézmények jogállása alapján is. *Vókó György* véleménye szerint a pártfogó felügyelet büntetőjogi intézkedés, az utógondozás önálló büntetés-végrehajtási jogintézmény.³

A két intézmény szervezeti elhelyezkedésének különbsége a két intézmény eltérő fejlődésének perspektíváját implikálja. Vélhetően egy önálló jogintézmény nagyobb fejlődési lehetőségeket hordoz magában, mint az önálló működéstől megfosztott, intézkedés keretében működő intézmény.

A két intézmény fejlődése mégsem a várt irányban haladt, aminek feltehető oka az, hogy a pártfogó felügyeleti tevékenység ellenőrzése főképp a hatósági szerepkör gyakorlásának lehetősége miatt szigorúan felügyelt, a pártfogó felügyeleti tevékenység eredményessége bizonyos objektív mutatók szerint (eredményesen letelt vagy újabb bűncselekmény elkövetése) értékelhető, eredményessége számszerűsíthető.

A pártfogó felügyelet törvényben szabályozott időbeli keretei lehetővé teszik a felügyeletet gyakorlók, illetve a szakmai felügyeletet ellátó szervek számára, hogy a több hónapos vagy éves pártfogói tevékenységek hatását értékeljék és ezek mentén a lehetséges és szükséges korrekciókat a szervezeten belül – a törvényi szabályozás keretei között – végrehajtsák. Az objektíválható eredmények fo-

lyamatos számonkérést és értékelést tesznek lehetővé, ami mellett a szankcionáló szerepkör a törvényi felügyelet aktív és folyamatos gyakorlását is szükségessé teszi az elítélt jogainak érvényesítése érdekében.

Az utógondozói intézmény segítségadási lehetőségeivel élhet az elítélt, szándékától, akaratától függ, hogy mennyi ideig és milyen mértékben vesz részt az utógondozói folyamatban. Saját elhatározásának függvénye, hogy mikor lép ki a folyamatból. Lehetséges, hogy kevés reménnyel fordul az intézményhez, nem használja ki a segítő lehetőségeit, vagy ellenkezőleg, éppen túlzott elvárások élnek benne. Nem befolyásolható hatósági eszközökkel, az elítélt maga dönti el, elegendő-e egy találkozás a pártfogó felügyelővel ahhoz, hogy a kellő segítséget megkapja az újrakezdeéshez, vagy többszöri találkozás szükséges a pártfogóval ahhoz, hogy annak segítségével sikeres legyen beilleszkedése a társadalomba. Az elítélt dönti el, akare visszajelzést adni a segítő pártfogónak élete további alakulásáról vagy nem. Emiatt az utógondozói eredmények nem objektíválhatók, nem mérhetők. Eredményességük, az utógondozói tevékenység kimenetele bizonytalan, nem érvényesül a munkában a felelősség elve, a tevékenység sikertelenségéért nem vonható a pártfogó felelősségre, mert a pártfogó felelőssége a bíróságok számára csak a hatósági szerepkört megfelelő gyakorlása köré csoportosul. Az elítélt a saját felelősségére maradhat bent vagy léphet ki a segítő folyamatból, ezért a segítő tevékenység sikere vagy sikertelensége a jelenlegi hivatalos megítélés szerint elsődlegesen az ő felelőssége.

A bürokratikus szervezetek szakmai tevékenységének színvonala függ az ellenőrzéstől, számonkéréstől. Az ellenőrzés színvonala, gyakorisága az adott feladat fontosságát jelzi a végrehajtók számára. Egy olyan intézmény, amelynek működése, tevékenységének ellenőrzése elhanyagolt, fontosságától függetlenül lassan elsorvad.

Az utógondozói munka eredményessége az elítélt magatartása miatt nem, vagy nehezen mérhető, a munkában a pártfogó felelőssége a tevékenység sikeressé tételében nem kérhető számon. Az utógondozói munka eredményességének számonkérése emiatt az utóbbi években elmaradt, a munka megfelelő színvonalú ellátásának ellenőrzésére évek óta nem került sor. Nincsenek olyan mutatók, melyek mentén értékelhető lenne a pártfogó segítő tevékenysége. Az értékelési nehézségek, a pártfogói utógondozói tevékenység számonkérésének hiánya az utógondozás intézményének fejlődését megakasztotta, a pártfogó felügyelet intézményének jelentős fejlődése mellett. Ezen a helyzeten az sem változtat, hogy a pártfogó felügyeletet és az utógondozást ugyanazon személyek, a hivatásos pártfogók látják el, vagyis a két intézményhez kapcsolódó feladatok ellátása ugyanazon szakmai tudással valósul meg.

A két intézmény szervezeti önállósága jogi megközelítésben eltérő, de a végrehajtás gyakorlatában a szervezeti önállóság adta, megvalósítható fejlődési lehetőségek kiaknázatlanok maradtak. Az utógondozás intézménye bár szervezetileg önálló, de szakmai tevékenységében a pártfogó felügyelet intézményének fejlesztési, fejlődési lehetőségeinek függvényévé vált, annak lendületesebb fejlődése miatt.

A pártfogó felügyelet, mint büntetőjogi intézkedés fejlődése behatárolja az utógondozás, mint önálló jogintézmény fejlődését. Az utógondozói tevékenység a pártfogó felügyeletet végrehajtó szervezet egyik munkafeladata, melyet sem a munkáltatók, sem a pártfogók nem tekintettek legfontosabb feladatuknak.

A hivatásos pártfogóknak el kell látniuk a pártfogó felügyelet végrehajtásához kapcsolódó, a közérdekű munkával kapcsolatos feladatokat, és 1999. március elsejétől a vádhalasztásos eljárásban is részt kell venniük az utógondozói munka végrehajtása mellett.

A pártfogó felügyeletet a bíróság határozattal rendeli el, az utógondozás nem igényel bírósági határozatot, és általában a szabadult kérelmére történik.

Alapvető különbség a két intézmény között, hogy a pártfogoltat, ha a bíróság úgy dönt, magatartási szabályok terhelik a pártfogó felügyelet végrehajtása során, az utógondozás nem jár együtt magatartási szabályok előírásával.

Az intézmények feladatai

Az utógondozói feladatok ellátásában részben a büntetés-végrehajtási intézetek, részben a pártfogó felügyelők vesznek részt. A Bv.tvr. 114.§ /15/ bekezdése szerint az utógondozást a hivatásos pártfogó végzi, a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, a karitatív és öntevékeny szervezetek közreműködésével. A jogalkotó a végrehajtásban a legfőbb szerepet a hivatásos pártfogóknak szánta az szabadulás utáni időszakban.

A hivatásos pártfogói szervezet

A Bv.Kódex 113. § -a szakasza rendelkezik az utógondozás területeiről. „A szabadságvesztésből szabadult segítséget és támogatást kérhet, különösen a munkába álláshoz, a letelepedéshez, szállás biztosításához, a megkezdett tanulmányok folytatásához, gyógykezeléséhez és gyógyító eljáráshoz.”

A hivatásos pártfogó a büntetés-végrehajtási intézet vagy az elítélt kérésére felkeresheti az elítéltet a büntetés-végrehajtási intézetben, és a fent leírt területeken a segítséget megadhatja. Tevékenységéről a büntetés-végrehajtási intézetet értesíteni kell, és az intézet ismerteti az elítélttel az intézkedéseket.⁴

Mint már ismertettük, a jelenlegi gyakorlatban a jogalkotó a hivatásos pártfogók utógondozói tevékenységének ellátásában a szabadulás utáni időszakra helyezi a hangsúlyt. Nem zárja ki azonban annak a lehetőségét, hogy szükség esetén az elítélt vagy a nevelő

már a szabadítás előtt felkeresse levél útján a hivatásos pártfogót, segítséget kérve tőle. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának ideje alatt azonban a szabadulásra felkészítés folyamatában az utógondozás legfőbb letéteményese a nevelő.

A büntetés-végrehajtási intézet

A Bv. Szabályzat rendelkezik a büntetés-végrehajtási intézetek szabaduláselőkészítő feladatairól. „Már a szabadságvesztés-büntetés során támogatni kell az elítéltet abban, hogy a szabadulás utáni életre felkészüljön. A letelepedéshez, munkába álláshoz közvetlenül is igényelhet segítséget a pártfogótól, az intézkedésre jogosult más szervektől, karitatív szervezetektől. Támogatni kell a szabadulás előtt álló elítéltet abban is, hogy a leendő munkáltatójával szerződést köthessen. Amennyiben az elítélt munkaképtelen, nincs családja, lakása, a bv. intézet az illetékes önkormányzatnál kezdeményezi a szabaduló szociális gondozásha vételét, vagy a szociális intézményben való elhelyezését. Ha a súlyosan beteg vagy a mozgásában jelentősen korlátozott szabadulás előtt álló elítéltnek nincs hozzátartozója, vagy az a hazaszállítást nem vállalja, a bv. intézet kezdeményezi az egészségügyi intézménybe való elhelyezését. Az elítéltet az általa megjelölt címre, kórházi elhelyezés szükségessége esetén az egészségügyi intézménybe a mentőszolgálat igénybevételével kell szállítani.”

Az utógondozás jelentősége

Az utógondozói tevékenység eredményessége a visszaesés számának csökkenését idézheti elő, melyet elérhet értékváltások stimulálásával, olyan értékek alakításában való szerepvállalással, melyek a totális intézmények értékrendjéhez való alkalmazkodás során alakultak ki, illetve a hosszú szabadságvesztés-büntetést töltő személyeknél stabilan rögzültek is. Elérheti továbbá segítő tevékeny-

séggel, a szabadulás utáni, a hétköznapiakba történő beilleszkedéshez nyújtott konkrét, cselekvős szintjén megjelenő segítséggel, mely elválasztandó az értékek alakításától, de előfeltétele lehet azoknak.

Mi teszi szükségessé az értékek alakításának feladatát, illetve a konkrét életvitelhez kötött segítséget? Ma már Magyarországon is elfogadott tény, hogy a totális intézmények működésük fenntartása és biztosítása érdekében speciális kultúra, értékrendszer elfogadására készítetik vagy kényszerítik lakóikat. A zárt intézeti szocializáció „eredményessége” a kutatók előtt ismert. A totális intézményben kialakult értékek kényszerű elfogadása az elítéltek túlélési stratégiáinak része: vagy elfogadják és alkalmazkodnak hozzá, vagy elviselhetetlen lesz számukra a büntetés ideje.

A totális intézményhez való sikeres alkalmazkodás jelzése, ha jó magaviseletű az elítélt. (Az állami gondozottak körében végzett vizsgálatok hasonló eredményeket mutattak, a jó gyermeki magatartás a hospitalizáltság kialakulására utalt.)

Különösen a hosszú szabadságvesztés-büntetést töltők körében található jó magaviseletűek. Kevesebb fegyelmelési problémát okoznak a nevelőknek, helyzetüket agresszív kítőrések nélkül is képesek elviselni, önagresszió stb. náluk kevésbé figyelhető meg.

A börtönkultúra megismerése és elfogadása azonban azzal a következménnyel is jár, hogy az elítélt elfelejti a kinti élethez kapcsolódó szabályokat, és szabadulás után is a börtönben tanult magatartáselvárásokkal próbálja kezelni a felmerülő gondokat. A börtönszocializációs hatások bomlasztása időt igénylő folyamat, és ahol az elítéltek változásra irányuló, belső meggyőződésen alapuló magatartást szabályozó értékei hiányoznak, ott azok leépítése, a szabad, nyitott társadalom szabályaihoz, értékeihez való alkalmazkodás kialakulásának folyamata lassú és nehézkes. A folyamatot gyorsíthatja a társadalmi értékeket közvetítő, szerető, befogadó,

támogató család jelenléte az elítéltek életében.

A zárt intézeti élet csökkenti az elítéltek önállóságát, döntési képességét. De a büntetés-végrehajtás alatt nincsenek is döntési helyzetben az elítéltek az intézet falain kívüli, a korábbi, büntetés előtti életükhöz kapcsolódó infrastruktúra fenntartására, a felmerülő gondok kezelésére. A büntetését töltő – esetleg család nélküli – elítélt a börtön falain kívül eső ügyekben intézkedni nem tud, illetve csak államigazgatási szervek bevonásával, hosz-szadalmasan, kétséges eredményekkel érheti el, hogy vagyoni vagy egyéb kérdésekben segítséget kapjon, melyek rendezése a szabadulás utáni élet szervezéséhez feltétlenül szükséges.

A börtönben folyó szocializáció a börtönkultúra elviselését, az ahhoz való alkalmazkodást segíti elő. A börtönszocializáció „sikere” azonban csak az egyik oka annak, hogy a szabadulás után az elítéltek zöme megoldhatatlannak tűnő problémákkal találja magát szemben. A *Lőrincz-Nagy* szerzőpáros ismertetett különböző büntetés-végrehajtási intézetben folytatott vizsgálati eredményeket, melyek szerint az elítéltek 30%-a a börtönbe kerülés miatt „súlyos családi és egzisztenciális problémákkal, illetve a szabadulás után megoldhatatlannak tűnő anyagi és érzelmi természetű gondokkal találta magát szemben a gyermekelhelyezés, munkavállalás, közigazgatási, társadalombiztosítási területen is.”⁵

Hasonlóan mutatják be a hazai szerzők közül többen is az elítéltek szabadulás utáni helyzetét.⁶ *Gönczöl Katalin* arra hívta fel a figyelmet munkájában, hogy van a magyar társadalomnak olyan rétege, melynél különösen fontos az utógondozói munka hatékony megszervezése. Ehhez a réteghez a szegények és cigányok olyan csoportja tartozik, amely elfogadja, nem itéli el a deviáns viselkedést, illetve mint mintát, örökíti is azáltal, hogy a családok nagy százalékában börtönviselt személy van. Többségében vagyoni jellegű bűn-

cselekményeket követnek el, de olyan kis értékben, hogy a bűncselekmény az elkövető vagyoni helyzetében jelentős változást nem hoz, még átmeneti javulást sem. A csoport legfontosabb jellemzői: az iskolázatlanság, a zavaros, rendezetlen családi viszonyok, rendkívül rossz vagyoni és jövedelmi helyzetek, általános tájékozatlanság az anyagi jogon járó szolgáltatások köréről.⁷

A szabadulás után nehézséget okoz az iratok beszerzése, szállás megszerzése, étkezés biztosítása, munkába állás. *Onozóné dr. Wenner Margit* 1985-ben⁸, *Vótkó György* 1992-ben⁹ írt arról, hogy szabadulás után van egy kriminálisan különösen veszélyeztetett időszak: általában az első hat hónap.

Az elítéltek jelentős része ma is letéti pénz nélkül szabadul, irataik elvesztek, lakhatásuk nem biztosított, jövedelemszerző tevékenységet sérült munkaképességük miatt nem folytathatnak, étkeztetésük csak nehézségek árán oldható meg.

Azoknak a családoknak a helyzetét, ahol hosszú időtartamú szabadságvesztést töltő családtag van, kevesen vizsgálták. Pedig a család helyzete az alatt az idő alatt, míg a családfenntartó börtönben van, anyagilag gyengül, és ez csak fokozódik a családtag szabadulása után. Ekkor sok esetben egy önfenntartásra képtelen családnak kell egy önfenntartásra képtelen szabadultat eltartani, érzelmi, anyagi jellegű biztonságot nyújtani addig, s tovább is, amíg a szabadult valamilyen jövedelemszerző tevékenységbe nem kezd. Ekkor sok esetben a hála készlettel az elítélteket az újabb bűncselekmény elkövetésére (karácsonyi ajándékot, családi ünnepségre lop.)¹⁰

A szabadulás utáni életre való felkészítést a büntetés-végrehajtás az európai börtönügyi ajánlások figyelembevételével, alapelveinek megfogalmazásával és a gyakorlatba való átültetésével segíti.¹¹ *A normalitás elve* szerint a büntetés-végrehajtási intézeti körülményeket közelíteni kell a szabad élet körülményeihez. *A nyitottság elve* a totális intézetek személyiségkárosító hatását kívánja

csökkenteni. Ezt biztosítja a külvilágra való nyitás: a levelezés, látogatófogadás, telefonhasználat engedélyezése, az intézeten kívüli munka, a rövid tartamú eltávozás, a kimaradás lehetősége. A felelősség és az önbecsülés elve az önálló életre való felkészítést, az önállóság fokozását célozza meg az egyéni felelősség alapján. Az átmeneti csoportba helyezés, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása az elítélt saját felelősségére épített magatartásának lehet eredménye, illetve jutalma.

Az utógondozást segítik a nevelési feladatok célkitűzései is, hogy „fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, elősegítve a szabadulás utáni, a társadalom kívánalmainak megfelelő életét.”

A büntetés-végrehajtás ennek érdekében újabban a nemzetközi elvekkel összhangban, a nevelésben pozitív ösztönzési rendszer kialakítására törekedett. Nem a büntetéseket fokozzák, hanem a jutalom lehetőségétől fosztják meg az elítélteket. A végrehajtás „progresszivitása” pedig biztosítja, hogy az elítéltek szabadulás előtt fokozatosan enyhébb, a szabad élet mintáit jobban leképező intézeti körülmények közé kerülhetne (átmeneti intézet, enyhébb végrehajtási szabályok megjelenítése, rövid tartamú eltávozás, kimaradás 24 órára).

A büntetés-végrehajtási intézet sajátos szocializációs tevékenységét már említettük. A büntetés-végrehajtás a zárt intézeti szabályok, sajátosságok elfogadására tanítja meg – bizonyos kényszer alkalmazásával – az elítélteket. A szabadságvesztés-büntetés ideje alatt az elítéltnak meg kell tanulnia elfogadni a tér, az idő, a cselekvési lehetőségek szabályozottságát, az értékek és normák átrendeződését, a zárt intézeti beilleszkedés sajátos érték- és normavilágát.¹²

Megváltozik a külvilággal való kapcsolata is az elítéltnak. A szabadulás utáni beilleszkedési lehetőségek – családi támogatás, rokonai segítség, munkahelykeresés, lakás, lakhatási nehézségek – megítélése a zárt intézeti közeg miatt a realitásoktól elrugaszkodó.

Az elítéltek társadalomképe változik, kevés tudásuk van a társadalomban zajló eseményekről, melyeknek azonban jelentős kihatása van az elítéltek életére, szabadulás utáni helyzetére. Nincs tudásuk a szállás- és munkalehetőségek változásairól, azokról a szociális jogokról, amelyeket, mint állampolgárok, alanyi jogon igényelhetnek szabadulás után. Bizonytalanok a szabadulás utáni élet megtervezésében. Mindez főképp a család nélküli, magányos elítéltek körében tapasztalható. A börtönön kívüli világról tudomásuk torz és korlátozott, információik szegényesek és megbízhatatlanok.

Sokféle elítélmagatartás figyelhető meg a büntetés-végrehajtási intézetekben, a szabadulás utáni időszak elvárásaival kapcsolatban.

A *túldimenzionált* elítélt (szuperordinált)¹³ túlértékeli azokat az információkat, amikkel rendelkezik, azokat a vélt vagy valós társadalmi kapcsolatokat, amelyeket a büntetésének töltése alatt is meg tudott tartani, azokat a munkalehetőségeket, melyekről tudomása van, és túlértékeli önmaga eredményességét és hatékonyságát a feladatok megoldásában. A túldimenzionált, szuperordinált elítélt, mint lehetséges utógondozott nem igényel segítséget, mert a problémákat, a megoldandó feladatokat leértékeli, lekicsinyli, saját eredményességét pedig túlértékeli, emiatt segítség nélkül is mindent megoldhatónak tart szabadulás után. A segítségkérés elutasításával jár omnipotens magatartása.

Az *aluldimenzionált csoportot* (szubordináltak) kisebbségi érzés, bizonytalanság, a kapcsolatok, lehetőségek alulértékelése, lekicsinylése jellemzi. Viselkedését a félelmek uralják. A szabadságvesztés-büntetés alatt a külvilágtól való félelem fokozódik, ami a szabadulás utáni időszakra egy állandó támogatást igénylő magatartás kialakulásával jár együtt.

A realitások felismertetése, az elvárt és tervezett jövő összevetése a tényleges lehetőségekkel, az utógondozás egyik fő feladata. Az információk adása, a helyzetmegoldást

segítő tanácsok célja az, hogy a realitások köze szorítsa a jövőtervezést, a szabadulás utáni élet rekonstrukcióját. Ezzel a munkával indul meg a börtönszocializációs folyamatok bontása, a börtönben kialakított értékek normatív társadalmi értékekhez való közelítése, átalakítása.

A büntetés-végrehajtási intézetben már hosszabb szabadságvesztés-büntetést töltő elítélteknek van szükségük azokra az információkra, melyekkel a szabadulás utáni életüket, jövőjüket tervezhetik, illetve új, már a társadalmi kívánalmakkal összhangban levő jövőképet kiépíthetnek. Az információk a feladatok megtervezéséhez, a tanácsadás lebonyolításához adhatnak segítséget.

Az a szakmai közösség, mely emberekkel foglalkozik, tudja, hogy a beszélgetés művészet lehet. A probléma feltárásának, megfogalmazásának és feldolgozásának művésze. Az emberekkel foglalkozó hivatásos pártfogó a probléma meghallgatásával és megfelelő verbális, és emocionális kezelésével teheti képessé az elítélteket arra, hogy saját problémáik megoldatlansága esetén ne a konkrét megoldást várják a pártfogó felügyelőtől, utógondozótól, hanem saját tudásukban, képességükben bízva a pártfogó emberi, emocionális támogatásával, a feladatok kezelését saját maguk vállalják sikeresen.

Az utógondozással foglalkozó jogszabályokban pontosan rögzített, hogy melyek azok a területek, ahol a pártfogótól segítség várható el, illetve amely kérdésekben a pártfogó felügyelő tudásához és lehetőségeihez mérten köteles segítséget nyújtani. Avizsgálati adatok is alátámasztják a jogalkotó elképzeléseit e területen. Az elítéltek a lakhatás, a munkába állás területén kérték a legtöbb segítséget a hivatásos pártfogótól, de hasonlóan fontos, megoldandó feladat a családi kapcsolatok helyreállítása, beiskolázás, segélyadás, a betegség kezelése. Mindez sok intézkedést igényel a pártfogótól. A jogszabályok azonban a feladatok megoldásának fokozatait nem határozzák meg. A lakhatáshoz

adott segítség lehet szociális lakás kiutalásának elérése, de eredményesnek tekinthetjük a pártfogót akkor is, ha tevékenysége a hajléktalanszállók címének felsorolásában merül ki.

Úgy véljük azonban, mégsem lehet feladatok pontos meghatározását elvárni a jogalkotótól, mert az éppen a konkrét munka végrehajtásának a legfőbb akadálya lehet. Egyben fontos kiemelnünk: a végzett szociális munka értékelése csak akkor lesz reális, ha figyelembe vesszük az adott, aktuális szociálpolitika által nyújtott támogatásokat, a saját infrastruktúra hiányában. A hivatásos pártfogó utógondozói tevékenységének sikerre mindig is függvénye lesz az aktuális szociálpolitika által megítélt, alanyi jogon hozzáférhető szolgáltatások gazdagságának és színvonalának.

Intézkedésekre tehát jogosult, illetve köteles a pártfogó az elítélt megsegítése érdekében, azonban sajnos itt is csak a lelkiismeretere van bízva, hogy milyen mértékű segítségre érzi magát kompetensnek, jelenleg e tevékenység mérhetőségére, megítélésére nincsenek kidolgozva konkrét, szakmai kívánalmak.

A szabályozás hiányosságai

Úgy tűnik, a jogalkotó duplán biztosítani akarta az utógondozói tevékenység eredményességét, hiszen két intézményt is megbízott ugyanazon feladatokkal. A Bv. Kódex 115.§-a szerint „*A szabadságvesztésből szabadult személyek szállásával és munkába állásával kapcsolatban a büntetés-végrehajtási szervek és a hivatásos pártfogók rendszeresen kapcsolatban állnak az ezek megoldására szakosodott szociális, karitatív és öntevékeny szervezetekkel*”.

Mindkét intézménynek nemcsak egymással, hanem külső, szociális feladatokat ellátó állami vagy civil szervezetekkel is kap-

csolatban kell lennie, feltehetően ugyanazokkal.

Azonosak a két intézmény utógondozói feladatai, azonos szervekkel kell kapcsolatban állniuk a feladatok sikeres végrehajtása érdekében. A különbség abban fogható meg, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek kötelesek lennének a szabaduló elítéltek körülményeink vizsgálatára és szükség esetén a megfelelő eljárásra, a hivatásos pártfogói szervezet viszont erre a tevékenységre nem kötelezhető, hiszen a tevékenység megindítása, végrehajtása egyértelműen az elítéltek magatartásától függ.

Fejes Imre fogalmazta meg¹⁴, véleményünk szerint helyesen, hogy a büntetés-végrehajtásnak számtalan szociális feladatot kell megoldania, az őrzési feladatok mellett. Lásd iskoláztatás, orvosi ellátás stb. De ide sorolhatnánk a szociális feladatokat magába rejtő szabadulásra való felkészítést is.

Kérdés: helyes-e a büntetés-végrehajtási intézetet olyan feladattal megbízni, melyhez az intézmény büntető jellegéből adódóan nincs meg a szükséges ismeretanyag, az intézményes kapcsolatrendszer. Szükséges-e a nevelőket a probléma észlelése mellett a megoldással is megterhelni, szakmai tudás és kapcsolatok nélkül?

A tisztán büntető jellegű büntetés-végrehajtás megterhelhető-e szociális feladatok el látásának kötelezővé tételével? Véleményünk szerint a segítségadás csak részben tar tozhat a büntetés-végrehajtó intézetek feladai közé. Az elítéltek segítségforráshoz való eljuttatása viszont kötelessége lenne minden nevelőnek.

A folyamatos utógondozás modelljének hiánya

Ha a büntetés-végrehajtási nevelő az utógondozói feladatát megfelelően végrehajtja, akkor is marad egy megválaszolatlan kérdés. Miért szükséges az utógondozás egységes folyamatát megtörni, és arra kényszeríteni az elítéltet, hogy két intézményt – számára egyformán büntető jellegűeket – is bevonjon a

problémái megoldásába. Ez párhuzamos feladatvállalás és a folytonosság hiánya az utógondozói tevékenységben. Így jellemezhetnénk a büntetés-végrehajtás és a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének kapcsolatait.

Nem véletlen, hogy egy 2438 főt érintő, a büntetés-végrehajtás utógondozói tevékenységét átfogó vizsgálatban arra a következtetésre jutott a szerző, hogy a „*Bv. intézetek többségében általában felkészítik az elítélteket a szabadulás utáni életre.*”¹⁵ Nem volna eredményesebb az elítéltek társadalmi beilleszkedésének segítése, ha csak egy intézmény foglalkozna azokkal a feladatokkal, melyek a beilleszkedés elősegítéséhez kötöttek, és a két intézmény nem párhuzamosan lenne megterhelve a feladatokkal, illetve, ha a két intézmény a feladatokat az intézmények profiljának megfelelően felosztva végezné el.

A büntetés-végrehajtási intézetek felelőségének időbeli határai

Jelenleg nem tudnánk meghatározni pontosan, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek utógondozói tevékenységének kompetenciája meddig terjedhet, milyen mértékben kellene az utógondozást jelentő szociális feladatok megoldását vállalni, tehetnek-e valamit az ajánlásokon kívül, a szabadulás előkészítésének érdekében kényszeríthetik-e az elítéltet a szabadulásra való felkészülésre.

A bv. tevékenysége az intézeteken belüli területre és időre terjed ki, a szabadulás utáni időszakra nézve nincs felelőssége az elítélt magatartásával kapcsolatosan. Felelőssége a szabadulás percéig tart. A felelőség időbeli behatárolása is jelentősen közre játszik abban, hogy a büntetés-végrehajtás az utógondozás előkészítésére, a szabadulásra felkészítés folyamatára nem helyez különösebb hangsúlyt munkájában. E tevékenység elmaradása, nem megfelelő ellátása következtében nőhet a szabadulás utáni időszakban, a szabadulás után rövid időn belül elkövetett bűncselekmények száma,

elsősorban a szociális bűncselekményekében.

A pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének ideje és helye sincs pontosan meghatározva, egyaránt végezhető a börtönön belül, a szabadulás előtt megkezdve azt, de a szabadulás utáni időszakban is, az elítélt önkéntes jelentkezése után. Nem súlyoz a jogszabály az utógondozói munka időbeli kereteinek meghatározásában, egyik oldalról előírja a büntetés-végrehajtás számára a szabadulás előtti utógondozói tevékenységet, a pártfogók esetében pedig a szabadulás utánra helyezi a hangsúlyt, de nem zárja ki a pártfogó szabadulás előtti utógondozói tevékenységét a büntetés-végrehajtási intézetben.

Elmélet és gyakorlat

Az intézmény helye a büntetőpolitikában

Az utógondozói munka természete: szociális. A jogszabályok utógondozás keretében csak szociális munka végzését teszik lehetővé, emiatt szociális intézményként is definiálhatnánk. Pusztán a végrehajtás terepe a szabadulás előtt, illetve a végrehajtó szervezet köti e tevékenységet a büntetőpolitikához. Az önálló büntetés-végrehajtási jogintézmény tehát csak szociális feladatok ellátását vállalhatja a törvényi szabályozás szerint.

Emiatt feltehetnénk azt a kérdést, hogy feladatait tekintve tisztán szociális intézményként működhet-e büntetőjogi intézmény. Nem volna helyesebb a szociálpolitikának átadni a szabaduló elítéltek utógondozásának feladatait? A jelenlegi gyakorlatban ugyanis a legtöbb feladatot az elítéltek szabadulás utáni beilleszkedésének segítése terén a szociálpolitika vállalja. De lemondhat-e a büntetőhatalom az elítéltek speciális megsegítésének feladatáról az utógondozás kérdésében, ha ezt egy másik intézmény működése keretében pedig vállalja? (Ez a pártfogó felügyelet segítő tevékenysége.)

Az utógondozói munka infrastrukturális háttere

A hivatásos pártfogók intézménye nem rendelkezik saját, a szociális feladatok ellátásához szükséges infrastruktúrával. Nincs az intézménynek saját működtetésű szállója, nem rendelkezik rehabilitációs célzatú munkalehetőségekkel, nincs saját szociális munkás gárdája, akikkel a problémásabb elítéltek folyamatos figyelemmel kísérése, gondozása, az aktuális személyi vagy tárgyi problémák megoldása, a naprakész segítségadás természetes lenne.

Az utógondozást a pártfogó felügyelők látják el, akik a pártfogó felügyelet ellátása során kialakult, kiépített, kidolgozott kapcsolatokat használják fel a szociális problémák megoldásához. Nem működnek szociális munkásként, hanem a szociális szervező munkás modelljét követik a munkájukban. Nincs saját infrastruktúrájuk, de használják más állami intézmények által vagy civil szervezetek közreműködésével kiépített szolgáltatásokat az elítéltek gondjainak megoldása érdekében. Mint utógondozók sem rendelkeznek tehát saját infrastruktúrával, és emiatt nem tehetnek mást, mint hogy más szervezetekhez küldik a segítségre szoruló utógondozottakat bizonyos problémák kezelése érdekében (iratok ingyenes beszerzése, kiváltása, szállók biztosítása stb).

A pártfogó felügyelet szervezeti megjelenítése

Az utógondozást is végrehajtó pártfogói szervezet a bíróságokhoz tartozik. A bíróságok munkájuk természete miatt sem tudják segíteni a pártfogó felügyelet törvényben megszabott szociális munkáját, illetve bizonyos típusú szociális munka (pl. természetbeni segítségnyújtás) eleve kizárt a bírósághoz kötötten. Igaz, ezeknek a munkáknak a végzéséről a jogszabály nem is rendelkezik. De nemcsak a szociális munka sokrétűsége sérül e szervezeti elhelyezkedésben, hanem a pártfogók szakmai továbbképzése is. A pártfogók csak a napi tapasztalatban szerzett

tudással, személyes beállítódásuknak megfelelően végzik azokat a szociális jellegű feladatokat, melyeket számukra e feladat keretében a törvény előír. A professzionális szakmai munka végzéséhez szükséges szakmai továbbképzések rendre elmaradnak, a szociális munka végrehajtásához szükséges ismeretek megszerzésében, a munka végrehajtásában a pártfogók magukra maradnak.

Az utógondozást végrehajtó pártfogókban az elítéltek a büntetőhatalom képviselőit látják, tevékenységükhöz projiciálják a büntető szerepet is. A büntetőhatalom képviselőjéről nehéz elhinni, hogy „csak” segíteni akar az elítéltnak. A pártfogók maguk is identitás-zavarral küzdenek, a segítő tevékenységre való jogosultságot megkérdőjelezzik, a nyújtását szigorú feltételekhez kötik. Nem tekintik magukat szociális munkásnak, a segítő szereppel sokan közülük nem azonosulnak, aminek egyik lehetséges következménye a tudatos elzárkózás a szociális munka elemeinek bővítésétől, a szociális intézményekkel való kapcsolat kiépítésétől.

Bizalmatlanság a nevelők részéről

A nevelők –tapasztalatunk szerint – maguk sincsenek tisztában a pártfogói és utógondozói munka különbségével. Az elítéltekben meglevő szorongásokat a pártfogóval, mint büntetőhatalommal szemben nem feloldják, hanem maguk is elfogadva azokat, felerősítik, és helyt adnak a pártfogókkal szembeni tiltakozásoknak. Már korábban megfogalmaztuk azon feltevésünket, hogy a nevelők rendelkeznek, illetve kellene hogy rendelkezzenek az elítélt személyi körülményeiről megfelelő információkkal. Ezek ismeretében kellene az elítélteket az utógondozói szervezetekhez elirányítani, tájékoztatni őket arról, hogy a szabadulásra való előkészülést a szabadulás előtt a pártfogó segítségével megkezdhetik.

A büntetés-végrehajtási intézetekben is nagy volt az utóbbi években a fluktuáció, sok nevelő elhagyta a pályát, a fiatal neve-

lőknek pedig elsőként az elítéltek fegyelmezését és jutalmazását, a börtönön belüli viselkedésének szabályozását kell megtanulniuk. A szabadulás előkészítése, mely tehát jelentheti az elítélt megfelelő helyre – civil szervezet, pártfogó felügyelő – irányítását, másodrendű feladatként jelenik meg a nevelő munkájában. Sok esetben a túl magas elítéltszám miatt a nevelőnek lehetősége sincs az elítélt személyi körülményeinek alapos tisztázására, ezen belül a szabadulás előtti helyzetének vizsgálatára. Természetesen, ha a nevelő nincs tisztában azzal, hogy a szabadulók közül ki szorul segítségre, akkor az utógondozás folyamata már az elején elakad.

A pártfogói intézmény szociális tevékenységének kérdőjelei

A pártfogói intézmény tevékenységének elutasítása, segítő, akár utógondozói tevékenységének leértékelő szakmai megítélése megfigyelhető volt a pártfogó felügyelet elrendelő bírák tevékenységében is. Jelentősen csökkent –különösen a rendszerváltás után – a bírói megfontolásból pártfogó felügyelet alá kerültek száma. Indokként azt hozták fel az elsőfokú bírák, illetve a büntetés-végrehajtási bírák, hogy minek kiszabni a pártfogó felügyeletet az elítéltnak, ha a pártfogó nem tud segítséget nyújtani a beilleszkedéséhez. Aránytoltódás volt az elvárások terén, a bírák maguk is csak segítséget akartak adni az elítéltnak a pártfogó felügyelet elrendelésével. A büntetés-végrehajtási bírák indokolt esetben sem helyeztek elítélteket pártfogó felügyelet alá az intézmény tevékenységének eredménytelenségére hivatkozva. De hasonlóan vélekedtek a büntetés-végrehajtási szervek mellett a társadalom más intézményei is. A civil szervezetek általában, az állami szervezetek, (lásd az 1999-es kormányelőterjesztést) a pártfogói tevékenység segítő elemeinek hiányát, korlátozott, szegényes voltát emelték ki. (A pártfogó segítő tevékenységének értékelése a pártfogó utógondozói tevékenységét is érinti.)

Holott a felügyelet szociális tevékenységre képes – saját infrastruktúra nélkül is – más szervezetek, civil, állami, egyházi szervezetek szolgáltatásaink igénybevételével. Ez bizonyos értelemben költségkímélő megoldás is, hisz nincs szükség duplán kiépíteni, működtetni a rendszereket, ha a már létrejött, más szervezetek által működtetett, biztosított szolgáltatások az elítéltek részére is igénybe vehetők.

Hiánypótlásként vállalták a szociális szférában dolgozó állami és civil szervezetek a kriminális életvitelű személyek gondozását, de a pártfogó felügyelet anyagi erőforrások hiányában megtanulta e szervezetek munkáját hasznosítani a felügyelete alá tartozó elítéltek érdekében. Valószínű, hogy a szakmai tevékenység fejlődése a saját, speciálisan e területre szabott infrastruktúra minimális elemeinek kiépítését igényli, de a jelenlegi megoldást is el kell fogadnunk. Elfogadjuk Gönczöl Katalin véleményét, mely szerint a pártfogó felügyeletnek használnia kell más szervezetek szociális szolgáltatásait¹⁶. A speciális struktúra kiépítése elsősorban az angolszász országokban figyelhető meg, a skandináv országokban a büntetés-végrehajtás, utógondozás terén nem építenek ki saját ellátó intézményeket, hanem az állami szociálpolitika már kiépített intézményeinek tevékenységére építenek működésük során.¹⁷ Magyarország szociálpolitikája nem olyan fejlett, mint a skandináv országoké, a kriminális személyek gondozása, felügyelete terén tapasztalható hasonló, működő megoldásokat részben a pénztelenség kényszere szülte.

Kényszerű összefonódás

Az utógondozói jogintézmény életre hívása megtörtént, feladatai vannak, fontosságát nem kérdőjelezi meg senki. Elmaradt azonban az önálló utógondozói intézmény kiépítése. Mint már említettük, az utógondozás végrehajtásáért a pártfogó felügyelők a felelősek. Bár a két intézmény esetében jogi ekvivalenciáról nem beszélhetünk, az utógondozói rendszer fejlődését és fejlesztését

és fejlesztési lehetőségei, korlátai határozzák meg. Amilyen mértékben fejlődik a pártfogó felügyelet, olyan mértékben lesz képes az utógondozói intézmény segítő funkcióit a szabadulós elítéltek körében megvalósítani.

Mi várható el az utógondozástól?

Onozóné dr. Wenner Margit 8219 elítéltről számolt be cikkében, akik 1979 és 1984 között keresték fel levél útján vagy személyesen a bíróságokon a hivatásos pártfogókat valamilyen segítségért.¹⁸

A budapesti utógondozói anyagot vizsgálva is hasonló érdeklődésről szerezhetünk tapasztalatot. 1986-ban 218 személy, 1987-ben 323 személy, 1988-ban 176 személy (elítelt) kereste fel túlnyomórészt levél útján szabadulás előtt a büntetés-végrehajtási intézetekből a pártfogókat. A megkeresések száma egyre fogyott: 1989-ben 90 személy, 1990-ben 55 személy, 1991-ben 36 személy, 1992-ben 22 személy, 1993-ban 13 személy fordult a bíróságon dolgozó pártfogókhoz segítségért. Később ismét emelkedett a segítség kérés száma: 1995-ben 43-an, 1996-ban 34-en, 1997-ben 96-an, 1998-ban 94-en keresték fel a pártfogókat.

Az eltelt évek alatt változott a megkeresés formája: sokáig a levél volt a kapcsolatteremtés legfőbb eszköze, tehát a szabadulás előtt állók még a büntetés-végrehajtási intézetből kezdték felkérni a pártfogókat a segítségre. Később a levelezést felváltotta a személyes megkeresés. Attól kezdve, hogy a pártfogók az utógondozói tevékenységet megkezdték a büntetés-végrehajtási intézetben Budapesten, az elítéltek nagy része, szabadulás után, személyesen kereste fel a bíróságokon a pártfogókat. A lassan emelkedő számok az elvesztett bizalom visszaállítását jelezhetik.

Változtak a megoldásra váró problémák is. Az eltelt idő alatt 1985-től fokozatosan redukálódtak a kérések, illetve egy tevékenység köré csoportosultak: a segélyezésre. Volt olyan év – 1997 –, amikor a pártfogók utógondozói tevékenysége már csak a segélyezésre korlátozódott a szabadultak körében.

Az intézmény megalakulásakor jelentős viták folytak feladatairól és tudománypolitikai elhelyezkedéséről. *Dr. Vermes Miklós és dr. Szabó András* egyértelműen szociálpolitikai intézményként definiálta az utógondozást, „amely kívül esik a büntetőjogi eszközök körén, és azt a célt szolgálja, hogy a szabaduló elítélteknek a társadalomba való be-, illetve visszailleszkedéséről, reszocializálásáról gondoskodjék”¹⁹. Később dr. Szabó András már az intézmény határterület jellegét emeli ki: „a szociálpolitikai intézményeknek és a büntetőjogi intézményeknek van egy határterülete és érintkezési pontja: ez a börtönből szabadultak utógondozása.”²⁰ Hasonlóan vélekedik *dr. Kerezi Klára*,²¹ amikor a pártfogó felügyelet intézményi helyzetéről ír, bár az utógondozás tevékenységének társadalompolitikai elhelyezkedését külön nem említi.

Dr. Vókó György az utógondozói intézményt önálló büntetés-végrehajtási jogintézményként definiálja²², de nem vizsgálja a szerző, hogy a tiszta profilú büntetés-végrehajtási intézmény hogyan, milyen megfontolásból láthat el szociális feladatokat.

Csak az érdeklődés csökkenésével tudom magyarázni azt a tény, hogy az 1997-ben megjelenő Bűnmegelőzési programban már nem is említik az utógondozást, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszközét. Csak a pártfogó felügyelet tevékenységét minősíti a program, és sorol fel néhány olyan feladatot, mely kifejezetten az utógondozói munka elemeként is számon tartható lenne. Lásd információ adását a segítséghez jutás lehetőségeiről.²³

Eltérő súlyú várakozások figyelhetők meg az utógondozói feladatok körével kap-

csolatban. A Lőrincz–Kabódi szerzőpáros elsődlegesen a munkába állítással azonosítja a tevékenységet²⁴. A szabadulás utáni munkába állítás már nem tekinthető állami feladatnak, nagyvállalatok bezárása, munkásszállók átalakítása, illetve eladása az utógondozói munka végzésének objektív akadályaként jelenik meg a szerzőknél. Ezért úgy gondolják, hatékony gondozói munkát elsődlegesen a civil szervezetek, egyházak börtönpasztorációs tevékenysége jelent, mellyel az elítéltek önbecsülését, felelősségérzetük fejlesztését, társadalmi kapcsolataik erősítését és mindezen keresztül a beilleszkedést segítik. Hitoktatás, szertartás, egyéni lelki gondozás az, amivel segítik a karitatív szervezetek a beilleszkedést a szabadulás előtti időszakban a bv. falain belül.

Értékelési szempontok

A pártfogói szervezet utógondozói munkájának értékelése nyilvánul meg azáltal, ahogy a szakemberek figyelmé elsősorban a karitatív szervezetek börtönön belül végzett tevékenysége felé fordult. A pártfogó felügyelők által ellátott utógondozói munka értékelése sommás szokott lenni (sikertelen). A sommás megítélések mellett vannak olyan szakemberek, akik objektívnek ítélt mutatók mentén próbálják megítélni a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének eredményességét. A szerzők az utógondozást igénylők száma alapján minősítették a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységét.

Véleményünk szerint el kell különíteni a büntetés-végrehajtási intézetben folytatott utógondozói munkát a pártfogó utógondozói munkájától. A büntetés-végrehajtási intézetek az utógondozás feladatainak ellátásában „könnyű” helyzetben lehetnek, hiszen az elítéltek jelen vannak, a nevelők rendelkeznek az elítéltek ítéletkiadmányaival, egyéni beszélgetéseken vagy csoportfoglalkozásokon

megismerhetik az elítéltek életét, gondjait, büntetésük megkezdése előtti életüket, szabadulás utáni lehetőségüket, ismerhetik családi hátterüket, vagyoni helyzetüket, bevonulás előtti jövedelmi viszonyaikat, érzelmi kapcsolataikat, azokat a kapcsolati tőkét, melyekre az elítéltek szabadulás után számíthatnak. A nevelők dönthetnek, mert döntési pozícióban vannak annak megítélésében, kik azok az elítéltek között, akikre szabadulás utáni is segítően kell figyelni, kiknél kell még szabadulás előtt rendezni a lakhatást, munkahelyet szerezni, vagy kik szorulnak segélyre szabadulás után.

A hivatásos pártfogók ezzel a tudással nem rendelkeznek, nincsenek adataik a szabaduló elítéltek körülményeiről, lehetőségeikről, nehézségeikről. Ezekhez az adatokhoz, melyek az utógondozói munka alapfeltételeinek tekinthetők, csak a nevelők közreműködésével juthatnak el. Ezzel kapcsolatos jogos ellenvetés lehet, hogy a pártfogónak nem kell tudnia a szabaduló elítéltek beilleszkedési nehézségeiről, csak azokkal kell foglalkozni, akik segítséget kérnek. Ha az elítéltek nem keresik fel akár az intézetből levél útján vagy szabadulás után személyesen a pártfogót, akkor az a segítségadási kötelezettsége alól „mentesül”.

Jogos ellenvetésnek tűnik az a vélemény, mely szerint ha a pártfogói intézmény segítő tevékenysége eredményes lenne, az elítéltek valószínűleg felkeresnék a pártfogó felügyelőt az utógondozás keretében.

Ezek a feltételezések azokat a nehezen mérhető szempontokat is behozzák az utógondozói tevékenység értékelésébe, melyek felvetése és megválaszolása még a szakma adósságának tekinthető.

Az utógondozói tevékenység értékelésének további szempontjai lehetnének, ha vizsgálnánk a résztvevők *elégedettségét* az utógondozás folyamatában, *a személyes találkozások számát*, az elítéltek és a pártfogók között.

Szívesen tekintenénk értékelési szempontnak a segítséget kérők ügyének *eredmé-*

nyes befejezését. De rögtön felvetődik a kérdés, *helyes-e az a gyakorlatban folytatott eljárás, mely a befejezés és eredményesség fogalmát szinonimaként használja az utógondozásban.*

Vannak-e problémák, melyek prioritást élvezhetnek a megoldásra való törekvésben: lásd mi fontosabb, az elítéltnak szállást szerezni, vagy képessé tenni arra, hogy önbizalmával, személyes hatékonyságérzetének növelésével maga szerezzen szállást. Mi fontosabb, *a tárgyi feltételek biztosítása*, vagy a tárgyi feltételek *önálló megteremtéséhez szükséges segítségnyújtás?* Folyamat-e vagy egyszeri aktus az utógondozói tevékenység?

Feltehetően számos más kérdést is fel lehetne tenni az eredményesség megítélése vonatkozásában. A sikerességtől eltekintve az utógondozói tevékenység tartalmi elemzéséhez még fontosnak tartjuk a következő kérdések megválaszolását, amelyek az utógondozói munka végrehajtásának egyéb kérdései közé sorolhatók. Íme, ezek közül néhány. Hány elítélt került kapcsolatba a hivatásos pártfogókkal az utógondozói munka során? Milyen problémákkal keresték fel leggyakrabban az elítéltek a pártfogókat? Milyen megoldással válaszoltak a pártfogók a felvetett problémákra: *a, információadás b, konkrét intézkedés?* Milyen szervezetekkel vették fel a kapcsolatot a hivatásos pártfogók az elítéltek által felvetett problémák megoldása érdekében? A problémák megoldása hány személyes találkozást tett szükségessé a pártfogó és az elítélt között? Van-e visszajelzése a pártfogónak arról, hogy az általa nyújtott segítség mennyire volt eredményes? Mennyire tekintette sikeresnek a segítséget az elítélt?

A kérdések sokaságából kiderül, hogy minderre hiteles választ adni csak többirányú vizsgálódással lehet. Ehhez arra volt szükség, hogy a hivatásos pártfogók lehetőleg a helyszínen, a börtönökben mérjék fel a valóságos helyzetet.

Az utógondozói munka börtönbeli gyakorlata, a hivatásos pártfogók és a büntetés-

végrehajtási intézetek együttműködési formáinak vizsgálata egyfajta kutatási program keretében tűnt lehetségesnek. Ez azzal a reménnyel járt, hogy kialakulhatnak az együttműködés új formái a két szervezet kapcsolatában. Nos, a kutatási program, amelyben három megye és a főváros hivatásos pártfogói, valamint hat büntetés-végrehajtási intézet ne-

velői vettek részt, lezárult, a tapasztalatok összegezhetők.

Arról, hogy ez milyen eredményeket hozhat a pártfogó felügyelet és az utógondozás jövőjét, az e feladatkörben érintett intézmények kapcsolatrendszerét illetően, nos, erre egy másik tanulmányban adhatunk érdemleges választ.

Tóth Erika

Jegyzetek

¹Nagy Ferenc: *Utógondozás – a pártfogó felügyelet hazai fejlődéséről*, IM tudományos és tájékoztatósi fősztály kiadványai, 10. kötet, 50. old.

²Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1999.

³Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, 350. old.

⁴Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám, 54. old.

⁵Lőrincz-Nagy: *Börtönügy Magyarországon*, BVOP 1997.

⁶Tavassy Tibor: *A visszaeső bűnözők szabadulás utáni helyzetéről*, Kriminálisztikai Tanulmányok, Budapest, 1968. 6. kötet

⁷Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

⁸Onozóné dr. Wenner Margit: *A pártfogó felügyelet és az utógondozás jogintézményének fejlődése a büntető törvénykönyv hatálybalépése óta* In: *Utógondozás Pártfogó felügyelet* 95–96. old.

⁹Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám

¹⁰Illés Tiborné szóbeli beszámolója pártfogói magatartásokról

¹¹Lőrincz József–Kabódi Csaba: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere*, 352. old. Gönczöl–Korinek–Lévai: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Egyetemi Könyvtár, Corvina, 1996.

¹²Kövér Ágnes: *A büntetésről és a börtönről*, kandidátusi értekezés, Bp., 1995.

¹³Dr. Kulcsár Zsuzsanna: *Személyiség–Pszicholó-*

gia, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. A szubordinált, szuperordinált kifejezést használja Magyarországon dr. Ranschburg Jenő, egyetemi előadások, 1992.

¹⁴Lukács Tibor idézi: *Szervezett dilemmánk a börtön*, Magvető Kiadó, Budapest 1987. 282. old.

¹⁵Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám

¹⁶Folyamatos a vita a pártfogók között arról, hogy megilleti-e a pártfogoltat a lehetőségekhez mért „korlátlan” segítség, vagy feltételekhez kötött tevékenység a segítség. A feltételek: előbb bizonyítson az ítélt!

¹⁷Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

¹⁸Gönczöl Katalin: u.o.

¹⁹Onozóné dr. Wenner Margit: *Utógondozás, Pártfogó felügyelet* in: 92. old.

²⁰Az *Összehasonlító Kriminológia Nemzetközi Központjának IV. regionális szemináriuma* (Szerk: Vigh József, Budapest, 1980.

²¹Kerecsi Klára: *Az alternatív büntetések és végrehajtásuk* Im: Gönczöl–Korinek–Lévai: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Egyetemi Könyvtár, Corvina 371–390.

²²Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999. 350. old.

²³Irk Ferenc: *Bűnmegelőzési program*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, Budapest, 1998.

²⁴Lőrincz–Kabódi: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere*